

توانمندسازی زنان و توسعه گردشگری در پیراشهر خلخال

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۱۲/۲۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴

صفحات: ۱۴۴-۱۲۷

ولی نعمتی؛ استادیار، گروه مدیریت دولتی و گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
محمد علیزاده؛ استادیار، گروه ایران‌شناسی، دانشکده ایران‌شناسی، دانشگاه ولی عصر رفسنجان، رفسنجان، ایران.

سازمان ملل متحد در مبحث توسعه پایدار به ابعاد مختلفی چون فقر، نابرابری جنسیتی، تغییرات آب و هوایی، تخریب محیط‌زیست، صلح و عدالت می‌پردازد. سازمان ملل متحد برای تحقق هدف‌گذاری‌های خود در زمینه توانمندسازی زنان، یک سری اهداف کوچک‌تری تعیین کرده است که یکی از آنها مشارکت مؤثر زنان در جامعه و حضور آنها در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، اقتصادی و عمومی است. لذا توانمندسازی زنان یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار گردشگری است. این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی بوده و روش انجام آن به صورت کمی است. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار PLS استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد مختلف توانمندسازی تأثیر مهمی بر روی توسعه گردشگری مناطق پیراشهری خلخال دارد. به طور مشخص در این دو روستای پیراشهری، ادراک از کار زنان در گردشگری بسیار نسبت به گذشته متفاوت شده است. یکی از دلایل آن این است که پس شدت گرفتن تحریم‌های بین‌المللی و به تبع آن بروز برخی از مشکلات اقتصادی برای خانوارها، حساسیت‌های فرهنگی برای کار زنان کمتر شده است. هم‌چنین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توانمندسازی اقتصادی، حس غرور نسبت به سنت‌ها و فرهنگ محلی را ایجاد کرده است.

چکیده

واژه‌های

کلیدی:

گردشگری
پایدار،
توانمندسازی،
زنان، پیراشهر
خلخال.

E- Mail: nemati_v@yahoo.com

نحوه ارجاع به مقاله:

نعمتی، ولی. علیزاده، محمد. ۱۴۰۳. توانمندسازی زنان و توسعه گردشگری در پیراشهر خلخال. مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۳(۱۳): ۱۴۴-۱۲۷.

گردشگری به طور فزاینده به عنوان ابزار توسعه برای بسیاری از کشورها مطرح است. گردشگری در زمینه افزایش درآمد، اشتغال، تنوع اقتصادی و توانمندسازی افراد و جوامع کارکرد دارد (گینانجار و رانینگساویتی، ۲۰۲۳: ۱۱۲). از طرفی، گردشگری در کنار اثرات و پیامدهای اقتصادی، باعث می‌شود که وضعیت اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی جوامع محلی دستخوش تغییرات عمده‌ای گردد (شکوهی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۸: ۱۵۲). اگر توانمندسازی را به مثابه قدرت انجام کار در سطوح فردی و جمعی توصیف کنیم و آن را ابزار مفیدی بدانیم که جهت بهبود ظرفیت‌ها و دارایی‌های جوامع محلی مورد استفاده قرار می‌گیرد (خالد و همکاران، ۲۰۱۹: ۳) پس لازم است که قابلیت فردی و اجتماعی ذی‌نفعان شناسایی و از آن‌ها برای تأثیر بر فرایند توسعه پایدار گردشگری استفاده نمود.

تعاریف متعددی از توانمندسازی ارائه شده است و این تنوع به واسطه دو دلیل شکل گرفته است. اول اینکه این مفهوم چندبعدی است و دوم اینکه در حوزه‌های مختلفی چون جغرافیا، مدیریت، کشاورزی به کار می‌رود و در بستر هر کدام از آن‌ها معنا و مفهوم جدیدی به خود می‌گیرد (اصغری لقمجانی و همکاران ۱۳۹۵: ۱۰۵). البته بانک جهانی توانمندسازی را فعال نمودن قابلیت مردم فقیر در زمینه‌های مختلفی مانند مشارکت، مذاکره می‌داند (حاجیان، ۱۳۹۲: ۱۵). در کنار بانک جهانی، سازمان ملل متحد نیز به مسئله توانمندسازی پرداخته است. اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد^۳ به ابعاد مختلفی چون فقر، نابرابری جنسیتی، تغییرات آب و هوایی، تخریب محیط‌زیست، صلح و عدالت می‌پردازد. دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان یکی از هدف‌گذاری‌های اجلاس پنجم است. این هدف‌گذاری نه تنها یک حق اساسی انسان‌ها است بلکه بستری برای برقراری صلح، رفاه و پایداری است (سازمان ملل متحد، ۲۰۲۰). در جهان کنونی، تحقق اهداف مهمی چون توسعه بدون استفاده از گروه اعظمی از جامعه که زنان هستند، امری محال خواهد بود به زبان دیگر، یکی از شاخص‌هایی نو سازی اقتصاد جوامع، مشارکت زنان و نحوه حضور آن‌ها در چارچوب‌های اقتصادی است (صفوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵).

در اصل توانمندسازی یک فعالیت تحول‌آفرین است (آدمز، ۲۰۰۳: ۳) و لذا مفهومی چندبعدی^۴ است. در واقع نظریه توانمندسازی به دست آوردن کنترل، منابع و درک محیط اجتماعی فرد را تبیین می‌کند (فیتزمن، ۲۰۲۳: ۱۸). در همین راستا بویلی و مک‌گهی^۵ (۲۰۱۴) از نظریه تبادل اجتماعی^۶ برای بررسی تأثیر توانمندسازی بر نگرش ساکنان در زمینه توسعه گردشگری استفاده کردند و سپس بویلی، مارویاما و وسنام^۷ (۲۰۱۵) یک مقیاس برای سنجش توانمندی ساکنان در مقصدهای گردشگری توسعه دادند. در این پژوهش چهار بعد مهم توانمندسازی روان‌شناختی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مورد نظر محققان بود. آریو، باربیری، سوتومايور و کنلبرگ^۸ (۲۰۱۹) معتقدند که توانمندسازی روان‌شناختی به احساس غرور و عزت نفس جامعه محلی اشاره دارد و به این مفهوم است که جامعه نسبت به جاذبه‌های منحصر به فرد مانند میراث‌های مختلف، احساس غرور دارد. توانمندسازی اجتماعی نیز ارتباط بین مردم را تقویت می‌کند و مشارکت

1. Ginanjar and Runingsawitri
2. Khalid
3. United Nations sustainable development goals (UN-SDGs)
4. Adams
5. Multi-dimensional
6. Fetterman
7. Boley and McGehee
8. Social exchange theory
9. Boley, Maruyama, and Woosnam
1. Arroyo, Barbieri, Sotomayor, and Knollenberg

آن‌ها در فعالیت‌های گوناگون را تسریع می‌بخشد و توانمندسازی سیاسی زمانی محقق می‌شود که اعضای جامعه محلی در فرایند تصمیم‌گیری توسعه گردشگری نقش ایفا می‌کنند

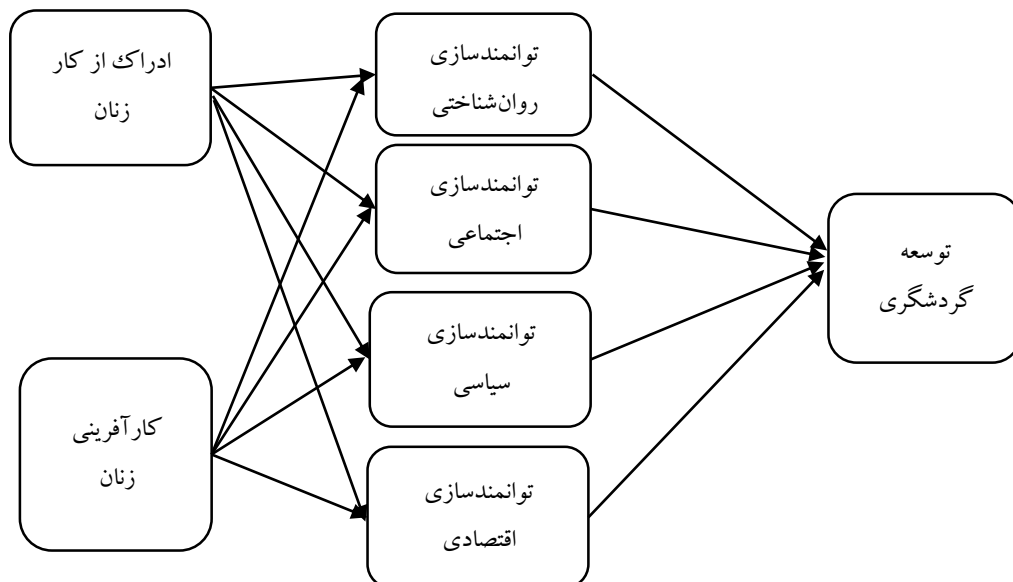
گردشگری یکی از صنایعی است که هم فرصت اشتغال برای مردان و زنان فراهم می‌سازد همین مسئله هم آن را بزرگ‌ترین صنعت جهان کرده است (کوپر و همکاران، ۱۹۹۳). بر اساس گزارشی که توسط سازمان جهانی گردشگری منتشر شده است، بهبود ابعاد توانمندسازی منجر به تعالی مردم محلی شده و انسان منفعل را به انسان مؤثر و خلاق مبدل ساخته و رونق اقتصاد محلی را باعث می‌شود (شفیعی‌ثابت و هراتی‌فرد، ۱۳۹۸: ۷۳). نقش زنان در تغییرات محیطی و اقتصادی به دلایلی مانند عدم فرصت‌های آموزشی برابر، فقدان اعتماد به نفس کافی و به رسمیت شناخته نشدن آن‌ها در فعالیت‌های اقتصادی کمرنگ است (شفیعی‌ثابت و اکرمی، ۱۴۰۲: ۱۰۸). دوفی، کلاین، موات و چنسلر^۱ (۲۰۱۵) به این نتیجه رسیدند که فعالیت در حوزه گردشگری باعث می‌شود که توانمندی زنان به‌خصوص استقلال اقتصادی و اجتماعی افزایش یابد. آمارهای جهانی نشان می‌دهند که نصف شاغلان حوزه گردشگری را زنان شکل می‌دهند و حدود ۲۳ درصد وزرای گردشگری زنان هستند (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۹). هم‌چنین آقازمانی، کرسرتر و آلیسون^۲ (۲۰۲۰) معتقدند که جنبه‌های فرهنگی بر ادراک زنان از توانمندسازی تأثیر دارند. باتاچاریا و بانرجی^۳ (۲۰۱۲) نیز بر این عقیده هستند که توانمندسازی زنان راهبرد اصلی توسعه است که به افزایش سلامتی، دانش و استقلال زنان کمک می‌کند. لذا سازمان ملل متحد برای تحقق هدف‌گذاری‌های خود در زمینه توانمندسازی زنان، یک سری اهداف کوچک‌تری تعیین کرده است که یکی از آن‌ها مشارکت مؤثر زنان در جامعه و حضور آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، اقتصادی و عمومی است. هم‌چنین زنان باید به منابع اقتصادی دسترسی عادلانه داشته و دارای حق مالکیت نیز باشند. در واقع رویکرد توانمندسازی انسانی که تکیه‌گاه اصلی آن رشد و ایجاد توانمندی‌های بشری است معتقد است که باید رشد را با باز توزیع همراه است تا اهداف مختلف توسعه مانند زندگی دلخواهانه تحقق یابد (حسینی و اصغری لقمجانی، ۱۴۰۰: ۸۹).

شهرستان خلخال واقع در جنوب استان اردبیل منطقه‌ای پرجاذبه با ظرفیت‌های بالای محیطی و اقلیمی و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی، تاریخی و فرهنگی است (علیزاده و رحیمی، ۱۳۹۶: ۴۱) هم‌چنین این شهرستان جاذبه‌های متنوع روستایی، بوم‌گردی را دارا می‌باشد (قادری و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۰). این شهر از ابتدای دهه ۹۰ و با رشد ورود گردشگران روبه‌رو شده و برخی از روستاهای آن مانند کزج، خمس، اندبیل، خوجین به دلیل وضعیت خاصشان مورد توجه گردشگران قرار گرفته‌اند (علیزاده، ۱۴۰۰: ۶). روستای خوجین که به دلیل قرارگیری در مسیر شمال کشور و دارا بودن باغات فراوان مورد توجه گردشگران است. روستای اندبیل هم که طبیعت بکری مانند منطقه میرعادل دارد و سالانه گردشگران بی‌شماری از این منطقه به مسیر پیاده‌روی ناو به اسالم سفر می‌کنند. طبق گفته شاو و ویلیامز^۴ (۲۰۰۴) جنسیت یکی از مهم‌ترین تقسیم‌بندی‌های اجتماعی است و شدیداً بخش‌بندی نیروی کار گردشگری را متأثر ساخته است. در همین راستا بخش اعظمی از جامعه و سیستم گردشگری را زنان تشکیل می‌دهند و متأسفانه در توسعه مقصدهای گردشگری توجهی به نقش آنان نشده است. در کل بسیاری از فعالیت‌های گردشگری در مراکز اقامتی توسط زنان انجام می‌شود

1. Duffy, Kline, Mowatt, and Chancellor
 2. Aghazamani, Kerstetter, and Allison
 3. Bhattacharya and Banerjee
 4. Shaw and Williams

(مایلن و پولمن، ۱۹۹۸) اما همان گونه که مطالعات مختلف نشان می‌دهد صرفاً نقش آنان در نقش‌های حاشیه‌ای است (بردو و همکاران، ۲۰۰۲) به گفته آنتی گیدنز کار زنان در امور مختلف منزل و درآمدزایی خانواده تا حدود زیادی نادیده گرفته می‌شود (آذربایجانی، ۱۳۸۸: ۹۰) و آنان نقش راهبردی در توسعه مقصدهای گردشگری ندارند. مطالعات میدانی هم مؤید این مطلب است. در این راستا سؤال اصلی پژوهش این است که کارآفرینی زنان و ادراک از کار زنان در گردشگری چه تأثیری بر توسعه گردشگری در منطقه پیراشهر خلخال دارد.

بر اساس پیشینه پژوهش‌هایی که در زمینه مطالعات توانمندسازی انجام شده است (یعنی آریو و همکاران، ۲۰۱۹؛ بویلی و همکاران، ۲۰۱۴؛ بویلی و مکگهی، ۲۰۱۴) چهار بُعد برای سنجش توانمندسازی زنان مورد استفاده قرار گرفته است که شامل توانمندسازی روان‌شناختی - منطقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. با این حال اگر ادراک زنان از فعالیت در حوزه گردشگری و فعالیت‌های کارآفرینانه زنان مورد بررسی قرار گیرد پیش‌بینی و تبیین بهتری از این موضوع به دست خواهیم آورد. از طرفی با توجه به نظرات بویلی و مکگهی (۲۰۱۴) توانمندسازی ساکنان راهی برای دستیابی به اهداف توسعه گردشگری است. مشارکت ساکنان به تصمیم‌گیری‌ها کمک می‌کند و باعث می‌شود که مشکلات اجتماعی حل شود. هم‌چنین باید گفت که توانمندسازی زنان که از طریق فعالیت‌های کارآفرینانه اتفاق می‌افتد منجر به احداث شرکت‌های گردشگری کوچک (به‌طور مثال شرکت‌های صنایع دستی و میراث‌فرهنگی) می‌گردد که در نهایت باعث پویایی اقتصاد محلی خواهد شد. بویلی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خودشان نشان دادند که توانمندسازی بهترین نمونه مشارکت جامعه در کنار مشارکت ذی‌نفعان در فرایند توسعه پایدار است. بویلی و همکاران (۲۰۱۴) به این نتیجه رسیدند که بعد روانی توانمندسازی زنان بر حمایت ساکنان از گردشگری تأثیر می‌گذارد زیرا باعث می‌شود که جامعه محلی به فرهنگ و میراث خود، احساس غرور کنند.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

منبع: (ابوشوک و همکاران، ۲۰۲۱)

1. Milne and Pohlmann
2. Bird
3. Psycho-logical, social, political, and economic

روش‌شناسی

این مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی است و جزو تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. این پژوهش از نظر فلسفه پژوهش جزو تحقیقات اثبات‌گرایانه است. استراتژی پژوهش جزو تحقیقات پیمایشی است. روش پژوهش به صورت کمی است. جامعه آماری پژوهش فعالان زن در حوزه گردشگری در دو روستای خوجین و اندبیل است. با استفاده از پیمایش میدانی مشخص شد که حدود ۵۰ کسب‌وکار در حوزه گردشگری در این دو روستا فعال بودند که از آن میان ۴۰ نفر برای تکمیل پرسش‌نامه انتخاب شدند. ۲۰ نمونه از روستای خوجین و ۲۰ نمونه از روستای اندبیل شد. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش، پرسش‌نامه است. پرسشنامه پژوهش شامل سؤالاتی مربوط به ادراک از کار زنان در گردشگری (۶ سؤال)، کارآفرینی زنان (۳ سؤال)، توانمندسازی روانی (۴ سؤال)، توانمندسازی اجتماعی (۳ سؤال) و مقیاس مورداستفاده جهت سنجش سؤالات طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت می‌باشد (۱ کاملاً مخالفم - ۵ کاملاً موافقم). جهت تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه و آزمون مدل ساختاری، از نرم‌افزار Smart-PLS و روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. برای آزمون مدل در معادلات ساختاری، دو گام اصلی نیاز است. در گام اول مدل‌های اندازه‌گیری سنجیده می‌شوند و در گام دوم، مدل ساختاری مورد آزمون قرار می‌گیرد. به عبارتی، برای آزمون مدل، هر یک از بارهای عاملی، معناداری بارهای عاملی، آزمون مدل‌های اندازه‌گیری (رابطه میان متغیرهای پنهان با متغیرهای آشکار)، آزمون مدل ساختاری (رابطه میان متغیرهای پنهان) و بررسی کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری (بیرونی) و مدل ساختاری (درونی) مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرند.

دو منطقه پیراشهری خلخال یعنی روستای خوجین و اندبیل از مقصدهای مهم گردشگری شهرستان خلخال هستند. روستای خوجین مبدأ ورود گردشگران از شمال کشور (از جاده‌های اسالم به خلخال، پونل به خلخال) است و دارای جاذبه‌های مهمی چون کوه ازناو، چشمه کمرخونی و باغات بسیاری زیبا است. اما روستای اندبیل در منطقه‌ای واقع شده است که تفرجگاه جذابی (جنگل‌های بلوط و سایر درختان) در آن قرار دارد.

یافته‌های پژوهش**یافته‌های توصیفی**

پس از جمع‌آوری داده‌ها، آن‌ها وارد نرم‌افزار شدند تا مورد تحلیل قرار گیرند. برای این کار گام‌های مختلفی انجام شد که ذیلاً ارائه می‌گردد. نخست ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان ارائه شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های پاسخگویان

درصد	فراوانی	ویژگی جمعیت‌شناسی
		جنسیت
۱۰۰	۴۰	مرد
۰	۰	زن
		سن
۱۲/۵	۵	۱۸-۲۹
۳۷/۵	۱۵	۳۰-۳۹
۲۵	۱۰	۴۰-۴۹
۱۷/۵	۷	۵۰-۵۹
۷/۵	۳	بالای ۶۰ سال
		میزان تحصیلات
۸۲/۵	۳۳	راهنمایی و دبیرستان
۱۷/۵	۷	لیسانس
-	-	فوق لیسانس
-	-	دکتری
		وضعیت تأهل
۶۲/۵	۲۵	مجرد
۳۷/۵	۱۵	متأهل
		درآمد ماهانه
۱۲/۵	۵	۳ تا ۵ میلیون
۲۵	۱۰	۵ تا ۷ میلیون
۳۰	۱۲	۷ تا ۹ میلیون
۳۲/۵	۱۳	۹ میلیون به بالا

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)

یافته‌های تحلیلی-استنباطی

آزمون مدل اندازه‌گیری شامل بررسی پایایی و روایی سازه‌ها و ابزارهای پژوهش است. برای آزمون مدل اندازه‌گیری سه مرحله باید در نظر گرفته شود: مرحله اول، آزمون پایایی مدل اندازه‌گیری (که شامل آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی است)، مرحله دوم، آزمون روایی مدل اندازه‌گیری (که شامل روایی همگرا و روایی واگرا است) و مرحله سوم آزمون کیفیت مدل اندازه‌گیری می‌باشد. قبل از بررسی میزان پایایی و روایی مدل، مهم‌ترین شاخص در بحث تحلیل عاملی تأییدی سنجش میزان بار عاملی مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه) و معنی‌داری بارهای عاملی (مقادیر t) هر یک از متغیرهای آشکار است. میزان بارهای عاملی باید بالاتر از ۰/۴ باشد و مقادیر ایدئال آن بیشتر از ۰/۷ است.

جدول ۲. بررسی بارهای عاملی و معنی‌داری آن‌ها

معنی‌داری (مقدار T)	بارهای عاملی	حروف اختصاری	سؤالات	مؤلفه‌های اصلی
۳۲/۶۹		PW1	نظر شما در مورد قابل‌قبول بودن کار زنان در گردشگری محل زندگی‌تان چیست؟	ادراک از کار زنان در گردشگری
۶۸/۶۲۱	۰/۹۳۲	PW2	کار زنان در گردشگری با هنجارها و سنت‌های فرهنگی جامعه شما در تناقض و تضاد نیست؟	
۴۲/۳۶۴	۰/۷۸۹	PW3	آیا کار زنان در بخش دولتی گردشگری بیش از کار در بخش خصوصی گردشگری پذیرفته شده است؟	
۱۹/۶۹۸	۰/۶۹۵	PW4	آیا در جامعه شما این باور وجود دارد که اشتغال زنان در بخش گردشگری تأثیر منفی برای خانواده‌ها می‌گذارد؟	
۷۵/۶۹۸	۰/۹۴۲	PW5	آیا در جامعه شما، باور عمومی این است که برخی از مشاغل گردشگری برای زنان مناسب‌تر از مردان است؟	
۱۹/۳۶۵	۰/۶۲۱	PW6	آیا در جامعه شما با زنانی که در بخش گردشگری کار می‌کنند مخالفت صورت می‌گیرد؟	
۶۹/۳۴۷	۰/۹۰۴	WE1	آیا جامعه شما کارآفرینی زنان در بخش گردشگری را تشویق می‌کند؟	کارآفرینی زنان
۴۱/۶۴۶	۰/۹۳۲	WE2	آیا جامعه شما از زنان کارآفرین و توانمندسازی زنان در بخش گردشگری حمایت و پشتیبانی می‌کند؟	
۳۹/۵۹۷	۰/۸۹۲	WE3	آیا جامعه به زنان کارآفرین فرصت دسترسی به بازار گردشگری و بازاریابی محصولات/ خدمات محلی را می‌دهد؟	
۳۰/۲۶۴	۰/۸۱۲	PsE1	آیا شما به سکونت در منطقه خودتان افتخار می‌کنید؟	توانمندسازی روانی
۶۳/۱۵۶	۰/۹۵۹	PsE2	از اینکه افراد از سایر نقاط دنیا برای بازدید از جاذبه‌های منطقه شما به اینجا مسافرت می‌کنند احساس غرور می‌کنید؟	
۴۰/۲۴۵	۰/۸۷۲	PsE3	از اینکه منطقه شما فرهنگ منحصر به فردی دارد احساس خاصی دارید؟ آیا این فرهنگ خاص را با گردشگران به اشتراک می‌گذارید؟	
۲۳/۸۵۶	۰/۹۲۲	PsE4	آیا گردشگری در منطقه شما باعث شده که زنان عزت‌نفس داشته و مستقل باشند؟	
۲۱/۹۴۴	۰/۹۶۵	SE1	آیا فعالیت در گردشگری باعث شده است که با جامعه ارتباط بیشتری برقرار کنید؟	توانمندسازی اجتماعی
۵۲/۳۹۱	۰/۸۹۵	SE2	آیا فعالیت در گردشگری به شما این امکان را داده که درگیر فعالیت‌های جامعه خود شده و مشارکت بیشتری در امور جامعه داشته باشید؟	
۴۶/۸۴۶	۰/۹۳۲	SE3	آیا مشارکت زنان در گردشگری منافع زیادی را برای منطقه شما همراه داشته و زنان را از نظر اجتماعی توانمند کرده است؟	

توانمندسازی زنان و توسعه گردشگری... (نعمتی و عزیزاده)

۳۸/۲۳۱	۰/۸۲۴	PE1	آیا صدای زنان در گردشگری منطقه شما شنیده می شود و بر تصمیمات گردشگری مؤثر است؟	توانمندسازی سیاسی
۱۳/۶۸۹	۰/۶۸۵	PE2	آیا مسیرهایی وجود دارد که شما بتوانید علایق خود را در خصوص توسعه گردشگری منطقه خودتان ابراز کنید؟	
۲۸/۲۴۳	۰/۷۶۰	PE3	آیا دولت تمهیداتی اندیشیده است که زنان برای کار در گردشگری توانمند شوند هم چنین افکار منفی نسبت به اشتغال زنان در گردشگری را تغییر دهد؟	
۳۳/۳۶۴	۰/۷۲۵	PE4	آیا زنان در منطقه شما در بخش های گردشگری / مهمان نوازی در جایگاه مدیریتی و رهبری قرار دارند؟	
۷۵/۳۶۵	۰/۹۷۸	EE1	آیا گردشگری فرصت های شغلی برای زنان منطقه شما فراهم کرده است	توانمندسازی اقتصادی
۶۳/۹۵۶	۰/۹۶۵	EE2	آیا گردشگری در آمد معقولی را برای زنان منطقه شما تضمین کرده است؟	
۵۸/۷۲۳	۰/۹۷۸	EE3	آیا توانمندسازی اقتصادی زنان به وسیله گردشگری منجر به استقلال زنان می شود؟	
۶۴/۵۸۰	۰/۹۱۴	TD1	آیا توانمندسازی زنانی که در فعالیت های گردشگری مشغول هستند به توسعه بخش گردشگری در منطقه شما کمک می کند؟	توسعه گردشگری
۴۹/۶۴۰	۰/۸۹۶	TD2	آیا یک ضرورت مهم در منطقه شما وجود دارد و آن مشارکت زنان در بخش گردشگری است و این امر اثربخشی توسعه گردشگری را فراهم می سازد؟	
۶۵/۵۶۹	۰/۹۵۴	TD3	آیا مشارکت زنان در فعالیت های گردشگری برای توسعه گردشگری ضروری است؟	

منبع: (نویسنندگان، ۱۴۰۲)

با توجه به جدول شماره ۱ تمامی بارهای عاملی بالای ۰/۴ و قابل قبول است. بر اساس بارهای عاملی، شاخصی که بیشترین بار عاملی را داشته باشد، در اندازه گیری متغیر مربوطه سهم بیشتری دارد و شاخصی که ضرایب کوچک تری داشته باشد، سهم کمتری را در تبیین متغیر پنهان دارد. همچنین، بر اساس جدول شماره ۱ که نتایج معناداری بارهای عاملی نیز نشان داده شده است، چنانچه مقدار t به دست آمده بالای حداقل آماره در سطح مورد اطمینان در نظر گرفته شود، معناداری آن بار عاملی تأیید می شود. در سطح معناداری ۹۵ درصد این مقدار ۱/۹۶ می باشد. همان طور که نتایج نشان می دهد تمام مقادیر به دست آمده بیشتر از ۱/۹۶ می باشد و با ۹۵ درصد اطمینان می توان نتیجه گرفت که بارهای عاملی معنادار هستند.

دو شاخص یا معیار برای بررسی پایایی یک مدل اندازه گیری باید مدنظر قرار بگیرد: آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی. در ادامه به بررسی هر یک از این شاخص پرداخته می شود. برای بررسی پایایی یا همسانی درونی بین متغیرهای آشکار در یک مدل اندازه گیری از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده می شود. در واقع ضریب پایایی نشانگر آن است

۱ Internal consistency

۲ Composite Reliability

که تا چه اندازه ابزار اندازه گیری ویژگی های باثبات آزمودنی را می سنجد. پایداری یا همسانی درونی نشانگر میزان همبستگی بین یک سازه و شاخص های مربوط به آن است.

جدول ۳. بررسی پایایی متغیرهای پنهان پژوهش

پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	مؤلفه های اصلی
۰/۸۶۳	۰/۹۶۷	ادراک از کار زنان در گردشگری
۰/۹۴۵	۰/۸۶۹	کارآفرینی زنان
۰/۸۸۵	۰/۸۵۲	توانمندسازی روانی
۰/۸۷۴	۰/۷۶۳	توانمندسازی اجتماعی
۰/۹۲۱	۰/۸۹۵	توانمندسازی سیاسی
۰/۷۶۹	۰/۷۹۵	توانمندسازی اقتصادی
۰/۹۵۲	۰/۹۳۲	توسعه گردشگری

جدول فوق نتایج مربوط به مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای بررسی همسانی درونی مدل را نشان می دهد. معیار این شاخص برای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی مقدار بالاتر از ۰/۷ است که نشانگر پایایی قابل قبول است. همان طور که مشاهده می شود مقادیر مربوط به هر دو شاخص بالاتر از ۰/۷ هست و می توان نتیجه گرفت که مدل اندازه گیری از همسانی درونی قابل قبولی برخوردارند. برای بررسی روایی مدل اندازه گیری دو روش مهم وجود دارد: روایی همگرا و روایی واگرا. در ادامه به بررسی هر یک از این دو برای بررسی روایی مدل پرداخته شده است. منظور از شاخص روایی همگرا سنجش میزان تبیین متغیر پنهان توسط متغیرهای آشکار آن است. در این راستا، معیار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) به عنوان شاخصی برای سنجش اعتبار درونی مدل اندازه گیری پیشنهاد شده است. این شاخص میزان همبستگی یک سازه با شاخص های نشان دهنده خود را نشان می دهد یا به عبارتی میانگین واریانس مشترک بین هر سازه با شاخص های خود.

جدول ۴. بررسی روایی همگرا متغیرهای پنهان پژوهش

AVE (Average Variance Extracted)	مؤلفه های اصلی
۰/۸۶۹	ادراک از کار زنان در گردشگری
۰/۷۵۹	کارآفرینی زنان
۰/۶۳۸	توانمندسازی روانی
۰/۵۲۵	توانمندسازی اجتماعی
۰/۶۸۷	توانمندسازی سیاسی
۰/۷۶۹	توانمندسازی اقتصادی
۰/۸۳۱	توسعه گردشگری

جدول شماره ۳ مقادیر متوسط واریانس استخراج شده (AVE) برای هر یک از متغیرهای مکنون را نشان می دهد. برای این شاخص حداقل مقدار ۰/۵ در نظر گرفته شده است و این بدین معناست که متغیر پنهان مورد نظر حداقل ۵۰

درصد واریانس متغیرهای آشکار خود را تبیین می‌کند که بر اساس نتایج، تمامی متغیرهای پنهان از روایی همگرایی قابل قبولی برخوردار هستند. برای مثال، متغیر ادراک از کار زنان در گردشگری ۰/۸۶۹ واریانس متغیرهای آشکار خود را تبیین می‌کند.

برای بررسی روایی واگرا یا تشخیصی که همبستگی یک متغیر با یک متغیر غیر مرتبط با آن را نشان می‌دهد، از آزمون فورنل و لارکر استفاده شده است. این آزمون برای بررسی اعتبار هر متغیر پنهان به کار می‌رود. طبق معیار فورنل و لارکر همبستگی یک متغیر پنهان در مقایسه با سایر متغیرهای پنهان باید پراکندگی بیشتری را در بین مشاهده‌پذیرهای خودش داشته باشد، تا بتوان گفت متغیر پنهان مدنظر روایی تشخیصی بالایی دارد. برای آزمون این نوع روایی باید سه گام طی شود. در گام اول، همبستگی متغیرهای پنهان مورداندازه‌گیری قرار می‌گیرد. در گام دوم، از جدول میانگین واریانس استخراج شده، از AVE متغیرهای پنهان جذر گرفته می‌شود و در گام سوم، مقادیر به دست آمده در قطر اصلی جدول همبستگی قرار داده می‌شود. چنانچه مقادیر اصلی (جذر AVE) برای هر متغیر پنهان از همبستگی آن متغیر با سایر متغیرهای پنهان موجود در مدل بیشتر باشد، روایی تشخیصی مدل تأیید می‌شود.

جدول ۵. بررسی روایی واگرای متغیرهای پنهان پژوهش

نوعه گردشگری	توانمندسازی اقتصادی	توانمندسازی سیاسی	توانمندسازی اجتماعی	توانمندسازی روانی	کارآفرینی زنان	ادراک از کار زنان در گردشگری	گردشگری
						۰/۹۳۲	ادراک از کار زنان در گردشگری
					۰/۸۷۱	۰/۸۶۹	کارآفرینی زنان
				۰/۷۹۸	۰/۷۵۹	۰/۷۵۹	توانمندسازی روانی
			۰/۷۲۴	۰/۶۹۸	۰/۶۹۷	۰/۶۹۴	توانمندسازی اجتماعی
		۰/۸۲۸	۰/۶۵۴	۰/۹۶۸	۰/۷۹۶	۰/۸۵۶	توانمندسازی سیاسی
	۰/۸۷۶	۰/۷۶۲	۰/۷۳۲	۰/۶۹۲	۰/۷۵۹	۰/۷۲۶	توانمندسازی اقتصادی
۰/۹۱۱	۰/۶۲۸	۰/۶۹۶	۰/۶۷۴	۰/۶۰۹	۰/۸۲۶	۰/۶۳۷	توسعه گردشگری

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد از ۶ متغیر پنهان در مدل ۵ متغیر پنهان دارای روایی واگرا می‌باشند. به عبارتی، مقادیر قطر اصلی (جذر AVE) برای متغیرهای پنهان به جز توانمندسازی سیاسی از همبستگی آن‌ها با سایر متغیرهای پنهان موجود در مدل بیشتر است، لذا این متغیرها دارای روایی واگرا هستند و مقادیر قطری این متغیر از همبستگی آن با سایر متغیرهای پنهان کمتر است و در نتیجه از روایی واگرا برخوردار نیست.

کیفیت مدل اندازه‌گیری توسط شاخص اشتراک یا روایی متقاطع محاسبه می‌شود. این شاخص در واقع توانایی مدل مسیر را در پیش‌بینی متغیرهای آشکار از طریق مقادیر پنهان متناظرشان می‌سنجد. چنانچه این شاخص عدد مثبت را

نشان دهد، مدل اندازه گیری از کیفیت لازم برخوردار است. برای بررسی کل مدل اندازه گیری، میانگین این شاخص را گرفته و چنانچه مثبت باشد، کل مدل اندازه گیری از کیفیت مناسبی برخوردار است.

جدول ۶. بررسی کیفیت مدل اندازه گیری

متغیرها	$Q^2(1 - SSE/SSO)$
ادراک از کار زنان در گردشگری	۰/۸۹۶
کارآفرینی زنان	۰/۶۳۵
توانمندسازی روانی	۰/۴۴۲
توانمندسازی اجتماعی	۰/۴۸۹
توانمندسازی سیاسی	۰/۵۹۶
توانمندسازی اقتصادی	۰/۶۳۵
توسعه گردشگری	۰/۸۶۹
میانگین کل	۰/۶۵۱

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)

جدول شماره ۵ نتایج مربوط به کیفیت مدل اندازه گیری با توجه به شاخص اشتراکی می باشد. همان طور که نتایج نشان می دهد، شاخص اشتراکی مربوط به تمام متغیرها مثبت می باشد. همچنین میانگین کل این شاخص نیز مثبت است. بنابراین می توان نتیجه گرفت هر یک از متغیرها و همچنین کل مدل اندازه گیری از کیفیت مناسبی برخوردار می باشد. جهت برازش متغیرهای پنهان در مدل از آزمون مدل ساختاری استفاده می شود که به نیکویی برازش بخش ساختاری مدل می پردازند. سه معیار اصلی برای آزمون مدل های ساختاری وجود دارد: ۱. شاخص ضریب تعیین (R^2)، ۲. معناداری ضرایب مسیر (بتا) و ۳. شاخص افزونگی یا ارتباط پیش بین (Q^2). در ادامه به بررسی هر یک از این شاخص ها پرداخته شده است.

معیار اساسی ارزیابی متغیرهای مکنون درون زای مدل مسیر، ضریب تعیین می باشد. این شاخص نشان می دهد چند درصد از تغییرات متغیر وابسته (درون زا) توسط متغیر مستقل (برون زا) صورت می پذیرد. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ برای متغیرهای وابسته در مدل مسیر ساختاری (درونی) به ترتیب ضعیف، متوسط و قوی توصیف شده است. هرچه مقدار این شاخص بیشتر باشد، نشان می دهد متغیر مستقل توان پیش بینی بیشتری دارد و تأثیر بیشتری بر متغیر وابسته می گذارد.

جدول ۷. میزان شاخص ضریب تعیین متغیرهای پنهان

متغیرهای وابسته	R^2
توانمندسازی روانی	۰/۷۵۰
توانمندسازی اجتماعی	۰/۶۵۸
توانمندسازی سیاسی	۰/۴۵۸
توانمندسازی اقتصادی	۰/۵۵۲
توسعه گردشگری	۰/۷۱۷

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد R^2 تمامی متغیرها دارای مقادیر بالاتر از ۰/۶۷ هستند. به عبارتی مقادیر این متغیرهای مکنون در مدل مسیر ساختاری قابل توجه می‌باشند و می‌توان نتیجه گرفت بیش از ۹۰ درصد تغییرات متغیرهای درون‌زا توسط متغیرهای برون‌زا صورت می‌گیرد.

کیفیت مدل ساختاری توسط شاخص افزونگی محاسبه می‌شود و هدف این شاخص بررسی توانایی مدل ساختاری در پیش‌بینی کردن به روش چشم‌پوشی است. در واقع نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل در تبیین متغیرهای وابسته موفق بوده‌اند یا خیر و میزان آنچه مقدار است. معروف‌ترین معیار اندازه‌گیری این توانایی، شاخص Q^2 (استون - گایسلر) است که براساس آن، مدل باید نشانگرهای متغیرهای مکنون درون‌زا را پیش‌بینی کند. لازم به ذکر است شاخص‌های برازش R^2 و Q^2 فقط مربوط به متغیرهای وابسته و میانجی هستند.

جدول ۸. بررسی کیفیت مدل ساختاری با استفاده از شاخص افزونگی

متغیرهای وابسته	$(1 - SSE/SSO) / CV Red Q^2$
توانمندسازی روانی	۰/۵۹۸
توانمندسازی اجتماعی	۰/۴۲۶
توانمندسازی سیاسی	۰/۲۲۱
توانمندسازی اقتصادی	۰/۳۶۴

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)

بر اساس جدول شماره ۷ مقادیر Q^2 بالای صفر نشان می‌دهند که مقادیر مشاهده شده خوب بازسازی شده‌اند و مدل توانایی پیش‌بینی را دارد. در مورد شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد متغیرهای پنهان درون‌زا، سه مقدار ۰/۱۵، ۰/۰۲، و ۰/۳۵ را به ترتیب به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی معرفی کرده‌اند. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد مقادیر Q^2 برای تمام متغیرهای درون‌زا بالای صفر است و همچنین به‌غیر از متغیر توانمندسازی سیاسی که دارای مقدار متوسط ۰/۲۲۱ است، سایر متغیرها از شدت بالایی برخوردارند. با توجه به مثبت بودن مقادیر به‌دست آمده و شدت بسیار قوی ۳ متغیر می‌توان نتیجه گرفت مدل ساختاری از کیفیت بسیار مناسبی برخوردار است.

برای آزمون کلی مدل معادلات ساختاری از شاخص نیکویی برازش استفاده می‌شود که جامع‌ترین و بهترین شاخص برازش مدل در PLS است. این شاخص هر دو مدل اندازه‌گیری و ساختاری را باهم مدنظر قرار می‌دهد و به‌عنوان معیاری برای سنجش عملکرد کلی مدل به کار می‌رود. این شاخص بر اساس میانگین R^2 و میانگین مقادیر اشتراکی به‌صورت دستی با فرمول زیر محاسبه می‌شود.

$$GOF = \sqrt{\text{Communality} \times R^2}$$

$$GOF = \sqrt{0.651 \times 0.627}$$

$$GOF = 0.638$$

1. CV Red
2. Blindfolding
3. Goodness of Fit

از آنجایی که این مقدار به دو شاخص میانگین R^2 و متوسط مقادیر اشتراکی وابسته است، حدود شاخص بین صفر و یک بوده و با سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی موردسنجش قرار می‌گیرد. همان‌طور که مشاهده می‌شود GOF مدل موردنظر ۰/۶۳۸ به دست آمده است که نشان‌دهنده مطلوبیت قوی کلی مدل است.

بر اساس نتایج تحلیل فرضیه‌های پژوهش موردبررسی قرار می‌گیرند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که ادراک مثبت از کار زنان در گردشگری به ترتیب بیشترین تأثیر مثبت را بر توانمندسازی روان‌شناختی (ضریب مسیر (β) : ۰/۹۶۸ و معناداری t : ۳۴/۷۰۱)، توانمندسازی اجتماعی (ضریب مسیر (β) : ۰/۸۸۹ و معناداری t : ۳۱/۶۳۵)، توانمندسازی اقتصادی (ضریب مسیر (β) : ۰/۸۲۳ و معناداری t : ۲۵/۷۰۱) و در نهایت توانمندسازی سیاسی (ضریب مسیر (β) : ۰/۷۶۸ و معناداری t : ۱۳/۷۰۱) دارد. بنابراین، فرضیه‌های ۱-۱، ۱-۲، ۱-۳، ۱-۴، تأیید می‌شوند و بنابراین ادراک مثبت جامعه از کار زنان در گردشگری به‌طور مثبت بر ادراک از توانمندی زنان در حوزه‌های روان‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تأثیرگذار است.

علاوه بر این، نتایج نشان داد که کارآفرینی زنان به ترتیب بیشترین تأثیر مثبت را بر توانمندسازی روان‌شناختی (ضریب مسیر (β) : ۰/۸۹۶ و معناداری t : ۳۶/۹۶۸)، توانمندسازی اقتصادی (ضریب مسیر (β) : ۰/۷۸۹ و معناداری t : ۲۹/۷۶۵)، توانمندسازی اجتماعی (ضریب مسیر (β) : ۰/۷۰۳ و معناداری t : ۱۸/۳۶۹) و توانمندسازی سیاسی (ضریب مسیر (β) : ۰/۶۴۶ و معناداری t : ۹/۷۸۵) دارد و بنابراین، فرضیه‌های ۲-۱، ۲-۲، ۳-۲، ۴-۲، تأیید می‌شود و نتایج نشان می‌دهد که کارآفرینی زنان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان است. به‌طور کلی، ادراک از کار زنان در گردشگری و کارآفرینی زنان، ۰/۷۵۰ از تغییرات (واریانس) توانمندسازی روان‌شناختی زنان ۰/۶۵۸ از توانمندسازی اجتماعی ۰/۵۵۲ از توانمندسازی اقتصادی و ۰/۴۵۸ از توانمندسازی سیاسی را تبیین می‌نماید.

همچنین، توانمندسازی روان‌شناختی اثر مثبت قوی بر توسعه گردشگری در مقصد خلخال دارد (ضریب مسیر (β) : ۰/۹۶۸ و معناداری t : ۴۵/۸۳۱) (فرضیه ۳،۴ تأیید می‌شود). سپس به ترتیب، توانمندسازی اجتماعی (ضریب مسیر (β) : ۰/۹۱۲ و معناداری t : ۳۹/۱۶۸)، توانمندسازی اجتماعی (ضریب مسیر (β) : ۰/۸۶۵ و معناداری t : ۲۶/۱۴۷) و توانمندسازی سیاسی (ضریب مسیر (β) : ۰/۸۰۹ و معناداری t : ۱۹/۳۴۸) تأثیر مثبت بر توسعه گردشگری دارند (فرضیه‌های ۳-۱، ۳-۲، ۳-۳، تأیید می‌شوند). به‌طور کلی، ابعاد توانمندسازی زنان (روان‌شناختی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی) ۰/۷۱۷ از واریانس توسعه گردشگری مقصدهای پیراشهری خلخال را تبیین می‌کنند و یکی از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های حمایت زنان از توسعه گردشگری در مقصدهای پیراشهری خلخال است.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش بررسی ادراک از کار زنان در گردشگری و کارآفرینی زنان است.

۱. ضرایب مسیر اعدادی هستند که بر روی مسیر بین متغیرهای پنهان نمایش داده شده‌اند که بیانگر ضریب همبستگی بین دو متغیر پنهان هستند و این ضرایب بالای ۰.۶ و قابل قبول هستند.

به طور مشخص در این دو روستای پیراشهری، ادراک از کار زنان در گردشگری بسیار نسبت به گذشته متفاوت شده است و یکی از دلایل آن این است که پس شدت گرفتن تحریم‌های بین‌المللی و به تبع آن بروز برخی از مشکلات اقتصادی برای خانوارها، حساسیت‌های فرهنگی برای کار زنان کمتر شده است. به طوری که در مطالعات میدانی مشخص گردید که بیشتر کسب و کارهای گردشگری و مرتبط به گردشگری در این منطقه به شکل خاصی متکی بر زنان است. این نتایج با پژوهش کارمیلا (۲۰۱۳) همخوانی دارد که معتقد است زنان در گردشگری در افزایش درآمد خانواده نقش مهمی دارند. هم‌چنین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که فعالیت زنان در گردشگری به توانمندسازی زنان از نظر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، روانی بستگی دارد. به طوری که در برخی از موارد نقش زنان کلیدی‌تر است و در برخی موارد نقش‌های حاشیه‌ای مانند بر عهده‌دارند. این نتایج با پژوهش سونی (۲۰۱۲) هم‌راستا که معتقد است تحصیلات سطح زبان در نقش‌های زنان در گردشگری به‌عنوان عوامل کلیدی محسوب می‌شوند. به طور مثال اکثر زنان در منطقه خوچین در اجاره سوئیت و فروش لینیات به گردشگران نقش ایفا می‌کنند اما در روستای اندبیل صرفاً در نقش‌های حاشیه‌ای و پشتیبانی نقش ایفا می‌نمایند. در برخی از پژوهش‌ها مانند آندانی (۲۰۱۷) به نقش زنان صرفاً در تهیه غذا و خدمات اقامتگاه اشاره شده است. علاوه بر موضوعات فوق‌الذکر، مشارکت زنان در فعالیت‌های گردشگری حس انسجام در جامعه محلی را تقویت می‌کند. اگر زنان اطمینان حاصل کنند که به طور مؤثری در فعالیت‌های مرتبط به گردشگری مشارکت داده می‌شوند دل‌بستگی‌شان به جامعه محلی فزون‌تر می‌گردد (بویلی و مک‌گهی، ۲۰۱۴). این امر باعث شد که بویلی و همکاران (۲۰۱۵) به این نتیجه برسند که توانمندسازی اجتماعی محرک و عامل مهمی برای خلق نگرش مثبت در اذهان ساکنان محلی نسبت به توسعه پایدار گردشگری گردد. علاوه بر این، حمایت از توانمندسازی زنان در هر جامعه‌ای جنبه سیاسی دارد که مستلزم مشارکت زنان در فرایندهای تصمیم‌گیری است. لذا مشارکت زنان در فرایندهای مختلف تصمیم‌گیری زمینه‌ساز دستیابی به توسعه پایدار گردشگری است (آریو و همکاران، ۲۰۱۹). این نتایج با برخی از مطالعات پیشین (هاچینگ و همکاران، ۲۰۲۰؛ شینگلا و سینگ، ۲۰۱۵) هم‌راستا است. دوفی و همکاران (۲۰۱۵) دریافتند که فعالیت زنان در گردشگری باعث توانمندی اقتصادی و اجتماعی آن‌ها خواهد شد. فیگور- آئورا و همکاران (۲۰۲۰) معتقدند که فعالیت‌های کارآفرینی مرتبط با گردشگری باعث توانمندسازی زنان می‌شود. با توجه به تأثیر مستقیم توانمندسازی زنان در توسعه گردشگری، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توانمندسازی جامعه محلی (در ابعاد مختلف روانی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی) تأثیر مثبت و زیادی بر توسعه گردشگری دارد. این نتایج با مطالعه بویلی و مک‌گهی (۲۰۱۴) مطابقت دارد آن‌ها معتقدند که توانمندسازی زنان دستیابی به اهداف توسعه گردشگری پایدار را تسهیل می‌کند. بویلی و همکاران (۲۰۱۵) توضیح می‌دهند که چرا توانمندسازی زنان اهمیت زیادی دارند. در تشریح این مسئله باید گفت که زنان در زمینه‌های گردشگری، خلاقیت و نوآوری بیشتری نسبت به مردان دارند و حضور آنان به‌عنوان بخش مهمی از سیستم گردشگری ضروری و حیاتی است.

گردشگری از نظر اقتصادی زمینه‌ساز فرصت‌های تجاری برای زنان است و از طرفی استقلال زنان را محقق می‌کند و از سویی زنان با توانمندی اقتصادی می‌توانند از معیشت خانواده‌هایشان پشتیبانی کنند (آریو و همکاران، ۲۰۱۹). که مطابق با یافته‌های شیونز (۲۰۰۰) استرزیلیکا (۲۰۱۷) است که معتقدند دستاوردهای اقتصادی و دسترسی به منابع تولیدی نقش مهمی در حمایت و پشتیبانی ساکنان از توسعه گردشگری پایدار دارد. هم‌چنین توانمندسازی اقتصادی، حس غرور نسبت به سنت‌ها و فرهنگ محلی می‌دهد (شینونز، ۱۹۹۹). به طور مثال مردم روستای خوچین و اندبیل به تاریخ

خود افتخار می کنند و بسیاری از آن‌ها در خصوص منطقه خود کتاب‌ها و مقالات مختلفی نوشتند. به طور مثال می توان به کتاب‌های اندییل: خاطره‌ی سرزمین من، کتاب قلعه اندییل، کتاب قصه‌ها و داستان‌های کوتاه سنتی اندییل خلخال، کتاب مشاهیر علمی خوجین و خوجین بزرگ: اوضاع تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خوجین خلخال اشاره نمود. از سوی دیگر احساس عزت نفس و منحصر به فرد بودن به ساکنان محلی را برمی‌انگیزد (بویلی و مگگی، ۲۰۱۴) و تأثیر مثبتی بر نگرش آن‌ها نسبت به توسعه پایدار گردشگری می‌گذارد (بویلی و همکاران، ۲۰۱۴). به عبارت دیگر می توان اذعان داشت که احساس غرور ساکنان محلی به میراث و فرهنگ‌شان مهم ترین بعد توانمندسازی روانی زنان است که زمینه‌ساز حمایت آن‌ها از توسعه گردشگری خواهد بود. در پایان پیشنهاد می‌گردد که:

- برنامه‌ریزان گردشگری جهت توسعه پایدار گردشگری به مقوله توانمندسازی زنان توجه بیشتری داشته باشند و بودجه‌هایی را برای این امر اختصاص دهند؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای جوامع محلی و تبیین نقش زنان در توسعه پایدار گردشگری؛
- برگزاری دوره‌های توانمندسازی برای زنان شاغل در حوزه گردشگری؛
- زمینه‌سازی برای ایجاد تشکل مستقل برای زنان فعال در حوزه گردشگری؛
- برگزاری جلسات آشنایی زنان با قابلیت‌ها و توانمندی‌های منطقه‌شان که از لحاظ روان‌شناختی نقش مهمی خواهد داشت؛ و
- اعطای نقش‌های مدیریتی روستاها به زنان مانند دهیار روستا.

تشکر و قدردانی

این مقاله مستخرج از طرح درون دانشگاهی با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام شده است لذا به این وسیله از معاونت پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی تقدیر به عمل می‌آید.

منابع

- اصغری لقمجانی، صادق، شهرکی، عیسی، نادریان فر. مهدی. ۱۳۹۵. **موانع توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی خانوارهای روستایی مورد: مددجویان تحت پوشش کمیته امداد در سیستان**. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۱. صص ۱۲۴-۱۰۳. [10.18869/acadpub.ser.5.15.103](https://doi.org/10.18869/acadpub.ser.5.15.103)
- حاجیان، حسنا. ۱۳۹۲. **مطالعه تطبیقی میزان توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی در نتیجه توسعه گردشگری زمستانی مطالعه موردی: مقصدهای گردشگری خور، شمشک، دربندسر، دیزین**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- آذربایجانی، مسعود. ۱۳۸۸. **عدالت جنسیتی و اشتغال زنان**. مطالعات راهبردی زنان، سال دوازدهم، شماره ۴۶. صص ۸۱-۱۱۶. [20.1001.1.20082827.1388.12.0.4.0](https://doi.org/20.1001.1.20082827.1388.12.0.4.0)
- حسینی، نسیم و اصغری لقمجانی. اصغر. ۱۴۰۰. **واکاوی موانع و محدودیت‌های توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: بخش‌های مرکزی و زبرخان در شهرستان نیشابور)**. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی. جلد ۸ شماره ۱. صص ۸۷-۱۰۴. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.266368.1907>

- شفیعی ثابت، ناصر و اکرمی. سیده راضیه. ۱۴۰۲. اثرگذاری توانمندسازی ساختاری بر مشارکت زنان در طرح‌های توسعه گردشگری و دگرگونی فضایی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان‌های شاهرود و میامی. فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی، سال پنجم. شماره ۸. صص ۱۰۵-۱۲۲. [10.48308/SDGE.2023.103836](https://doi.org/10.48308/SDGE.2023.103836)
- شفیعی ثابت، ناصر و هراتی فرد. سعیده. ۱۳۹۸. توانمندسازی ذی‌نفعان محلی برای مشارکت در توسعه پایدار گردشگری با نقش میانجی اثرات ادراک‌شده از گردشگری. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۸، شماره ۲. صص ۹۰-۷۱. [10.22080/JTPD.2019.15957.3016](https://doi.org/10.22080/JTPD.2019.15957.3016)
- شکوهی، مهدی و یزدان‌پناه. مسعود. ۱۳۹۸. تأثیر توانمندسازی بر حمایت ساکنان از توسعه گردشگری منطقه گردشگری کمردوغ، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۳. شماره ۱. صص ۱۶۸-۱۵۱. [20.1001.1.16059689.1398.23.1.7.8](https://doi.org/20.1001.1.16059689.1398.23.1.7.8)
- صفوی، عیسی، ضمیران، بهار، معارف‌وند، معصومه، عرشی، ملیحه. ۱۳۹۳. توانمندسازی اقتصادی دختران و زنان جوان در کشورهای آفریقایی آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب. فصلنامه مددکاری اجتماعی، دوره ۳. شماره ۴. صص ۱۲-۳. http://socialworkmag.ir/browse.php?a_code=A-10-48-1&slc_lang=fa&sid=fa
- عزیزاده، محمد و رحیمی. محمد. ۱۳۹۶. بررسی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه گردشگری در شهرستان خلخال با استفاده روش کوپراس. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال نهم. شماره چهارم. صص ۵۱-۳۹.
- قادری، اسماعیل، ضیائی، محمود، امیری، مقصود، عزیزاده، محمد. ۱۴۰۰. تبیین شبکه تعاملات و پیوندهای بین کسب‌وکارهای گردشگری و کارآفرینان در راستای توسعه گردشگری (مورد مطالعه: شهرستان خلخال). مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال سیزدهم، شماره سوم. صص ۸۷-۶۹.
- عزیزاده، محمد. ۱۴۰۰. الگوی تحول ساختار فضایی مقصدهای گردشگری میان‌راهی (مطالعه موردی: شهرستان خلخال). رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی.
- Abou-Shouk, M A. Maryam Taha Manaa, M. Elbaz, A. M. 2021. **Women's empowerment and tourism development: A cross-country study.** Tourism Management Perspectives. Volume 37, <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100782>.
- Adams, R. 2003. **Social Work and Empowerment**, Red Globe Press London.
- Aghazamani, Y., Kerstetter, D., & Allison, P. 2020. **Women's perceptions of empowerment in Ramsar, a tourism destination in northern Iran.** Women's Studies International Forum, 79, 102340. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2020.102340>
- Arroyo, C., Barbieri, C., Sotomayor, S., & Knollenberg, W. 2019. **Cultivating women's empowerment through agritourism: Evidence from Andean communities.** Sustainability, 11(11), 1-14. <https://doi.org/10.3390/su11113058>.
- Bhattacharya, J., & Banerjee, S. 2012. **Women empowerment as multidimensional capability enhancement: An application of structural equation modeling.** Poverty & Public Policy, 4(3), 79-98. <https://doi.org/10.1002/pop4.7>.
- Bird, E., Lynch, P.A. and Ingram, A. 2002. **Gender and employment flexibility within hotel front offices.** Service Industries Journal 22(3): 99-116.
- Boley, B., & McGehee, N. 2014. **Measuring empowerment: Developing and validating the Resident Empowerment through Tourism Scale (RETS).** Tourism Management, 45, 85-94. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.04.003>.
- Boley, B., Maruyama, N., & Woosnam, K. .2015. **Measuring empowerment in an Eastern context: Findings from Japan.** Tourism Management, 50, 112-122. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.01.011>.
- Boley, B., McGehee, N., Perdue, R., & Long, P. 2014. **Empowerment and resident attitudes toward tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens.** Annals of Tourism Research, 49, 33-50. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.08.005>.
- Cooper C, Fletcher J, Gilbert D, Swanhill S. 1993. Tourism-principles and practices. London: Pitmen with EL/BS.

- Duffy, L., Kline, C., Mowatt, R., & Chancellor, H. 2015. **Women in tourism: Shifting gender ideology in the DR.** *Annals of Tourism Research*, 52, 72–86. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2015.02.017>.
- Fetterman, D. M. 2023. **Empowerment Evaluation and Social Justice Confronting the Culture of Silence**, The Guilford Press.
- Figueroa-Domecq, C., de Jong, A., & Williams, A. 2020. **Gender, tourism & entrepreneurship: A critical review.** *Annals of Tourism Research*, 84, 102980. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102980>.
- Ginanjar, R. Runingsawitri, H. S. .2023. **Community Empowerment in Tourism Development: Concepts and Implications.** *The Eastasouth Management and Business*, 1(03), 111–119. <https://doi.org/10.58812/esmb.v1i03.82>.
- Karmila M. 2013. **Peran ganda perempuan di lingkungan pariwisata bandungan, Jawa Tengah.** *PALASTREN Jurnal Studi Gender*. 2013;6(1): 129-158.
- Khalid, S. Ahmad, M.S. Ramayah, T. Hwang, J. Kim, .2019. **Community Empowerment and Sustainable Tourism Development: The Mediating Role of Community Support for Tourism.** *Sustainability*, 11, 6248. <https://doi.org/10.3390/su11226248>.
- Milne, S. and Pohlmann, C. 1998. **Continuity and change in the hotel sector: some evidence from Montreal**, in D. Ioannides and K.G. Debbage (eds) *The Economic Geography of the Tourist Industry: A Supply-Side Analysis*, London: Routledge.
- Scheyvens, R. 1999. **Ecotourism and the empowerment of local communities.** *Tourism Management*, 20(2), 245–249. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7).
- Shingla, P., & Singh, M. 2015. **Women empowerment through entrepreneurship development.** *Studies on Home and Community Science*, 9(1), 27–32. <https://doi.org/10.1080/09737189.2015.11885429>.
- Soni KC. 2012. **Roles and challenges of women in tourism sector of Western Nepal: A micro-ethnographic study.** *Nepal Tourism and Development Review*. 2012;2(1): 32-59.
- The World Bank. 2018. **Women economic empowerment study.** Washington, D.C.: WorldBankGroup. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/861491551113547855/pdf/13484-WP-PUBLIC-march-2-WB-Women-Study-EN.pdf> accessed 17 October 2020.
- United Nations .2007. **United Nations sustainable development goals.** Retrieved from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>.
- World Tourism Organization. 2019. **Global report on women in tourism – Second edition.** Madrid: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284420384>.